

CONTRACTELE DE ARENDĂ ALE MOȘIILOR MĂNĂSTIRII PÂNGĂRAȚI DE LA MIJLOCUL VEACULUI AL XIX-LEA

Arcadie M. BODALE¹

Cuvinte cheie: *arendaș, păduri, chereștea, bani, ogoare, țărani, pescuit, vânat, alcool*

Keywords: *tenant, forests, timber, money, fields, peasants, fishing, hunting, alcohol*

Deși fenomenul arendășiei moșiilor mănăstirești și boierești la mijlocul secolului al XIX-lea a fost unul destul de bine studiat, drepturile și obligațiile acestor posesori sunt mai puțin cunoscute. Din fericire, printre documentele Mănăstirii Pângărați păstrate la Arhivele Naționale din Iași se regăsesc și trei copii ale unor contracte, prin care s-au dat în arendă moșia Tarcău cu satul Straja, din ținutul Neamț, și, respectiv, moșia Pârâul Glodului cu o parte din Luncanii, din ținutul Bacău.

Așadar, prin hrisovul domnesc din 11 mai 1849, Departamentul Bisericesc a lăsat în administrarea arhimandritului Varnava, egumenul Mănăstirii Pângărați, moșiile Ivănești și Tarcău, pentru o perioadă de zece ani, începând cu 23 aprilie 1850. În virtutea acestui drept, la 10 decembrie în 1851, spătarul Karameli a încheiat un contract de arendă cu arhimandritul Varnava, prin care a luat în posesie moșia Tarcău și cătuna Straja, din ținutul Neamț, timp de opt ani, începând de la 23 aprilie 1852 și până la Sf. Gheorghe din anul 1860.

Fiindcă egumenul a decis să subarendeze moșiile care îi fuseseră lăsate în administrare potrivit *Așezământului pentru organizația cârmuirii averilor pământeștilor mănăstiri din 1835*, veniturile încasate din această arendă îi reveneau Mănăstirii și nu Departamentului Averilor Bisericești, așa cum se întâmpla în cazul celorlalte moșii mănăstirești ce erau date în arendă.

Ca atare, pentru posesia acestei moșii, arendașul trebuia să dea egumenului Mănăstirii Pângărați, în fiecare an, câte 28.000 de lei, sumă pe care trebuia să o plătească în două termene („vadele”), adică 14.000 lei cu zece zile înainte de Sfântul Gheorghe și restul de 14.000 lei cu zece zile înainte de Sfântul Dimitrie. Totodată, cu acest prilej, arendașul se mai obliga să trimită aceste rate („câștiuri”) la mănăstire și să le predea egumenului („în primirea sfinției sale”), „fără nici o sminteală”.

Ca asigurare („siguranție”) pentru respectarea („păzirea”) prevederilor („condițiilor”) contractului în ceea ce privește achitarea ultimei rate a acestei arenze („cel de pe urmă câștiu al împlinirea anilor posesiei”), în momentul încheierii contractului amintit, posesorul a achitat anticipat „un întreg câști al moșiei”, adică suma de 14.000 lei. Acești bani reprezentau contravaloarea ratei finale, ce s-ar fi convenit a se plăti la Sfântul

---

¹ Serviciul Județean al Arhivelor Naționale, IAȘI.

Dimitrie din ultimul an de arendă. Totodată, dacă posesorul nu și-ar fi plătit vreun „câști la ziua hotărâtă”, această rată urma să rămână în locul celui câști neplătit, iar contractul de arendă era anulat imediat („și eu, după toată dreptatea, voi fi desfăcut de posesie acestei moșii, fără să pot a rădica orice fel de pretenții”), așa încât, veniturile cuvenite Mănăstirii să nu poată fi afectate în niciun fel de problemele financiare sau de reaua-credință a posesorului. Cu acest prilej, arendașul mai confirma în scris că pentru această plată anticipată nu putea pretinde vreo dobândă.

Apoi, pe toată durata contractului de arendă, posesorul avea obligația de a apăra hotarele moșiei arendate, așa încât din aceasta să nu se „rășluiască prin împresurarea vreunui megieș”. Astfel, în cazul în care moșia arendată era împresurată, posesorul trebuia, pe de o parte, să-l înștiințeze de îndată pe arhimandritul Mănăstirii Pângărați, iar pe de altă parte, să ceară Isprăvniceii ținutale curmarea încălcării de hotar. În cazul în care, nu ar fi făcut aceste lucruri, arendașul era silit să plătească tot venitul locului împresurat din momentul încălcării sale până când egumenul ar fi reușit să refacă hotarul legiuit. Totuși, dacă spătarul Karameli își împlinea îndatoririle arătate, era scutit de orice implicare în pricinile de judecăți, cu cheltuielile și dovezile aferente. În schimb, dacă hotarele moșiei arendate s-ar fi redus în timpul desfășurării contractului prin hotărâre judecătorească, obligațiile financiare ale posesorului urmau să fie reduse proporțional cu mărimea acelei rășluiri, așa cum ar fi trebuit să crească și valoarea câștiurilor dacă la moșia arendată s-ar fi făcut vreo adăogire de pământ sau de venit neprevăzut în contractul de față.

Totodată, arendașul se obliga să nu asuprească locuitorii de pe moșie cu sarcini „peste legiuitele de Ocârmuire îndatoriri”. Astfel, pentru lucrul și dările cuvenite proprietății, ce erau cuprinse în *Așăzământul muntelui*, posesorul trebuia să dea sătenilor locuri de casă („de așezare”), de arat, de fânaș și de imaș. Totuși, arendașul putea face alte învoieli cu locuitorii, dar numai în timpul derulării contractului și fără a încărca sarcinile sătenilor ce fuseseră stabilite prin *Așăzământul muntelui*. O asemenea nouă învoială trebuia însă confirmată de Isprăvnicia ținutală și, mai apoi, transmisă și egumenului, „spre a o avea în cunoștință”.

În continuare, se arăta că cel mai important venit care se obținea atunci pe moșiile de la munte era comerțul cu cherestea („speculație de herestele”). Ca atare, proprietarul dădea arendașului dreptul de a exploata în fiecare an o anumită suprafață („parchet”) de pădure. Prin urmare, posesorului îi era interzis să intre în celelalte păduri de pe moșie sau să tăie mai mult decât suprafața care i s-a încredințat spre exploatare. Totodată, arendașul era obligat să păzească pădurile de tăieri ilegale, împreună cu pădurarii numiți de către Ministerul Cultelor („Departamentul Bisericesc”). Posesorul trebuia să dea acestor pădurari locuri de hrană, de fânaș și de imaș, însă fără a putea pretinde de la dânșii și efectuarea unor zile de lucru sau achitarea zeciuielii din produsele obținute pe loturile ce li s-au dat în folosire („să-i pot trage la nimică”) și fără să-i poată pune să îndeplinească și alte sarcini în afară de păzitul pădurii („nici voi fi slobod a-i priface”). Mai mult chiar, în cazul în care acești pădurari nu și-ar fi îndeplinit sarcinile în mod corespunzător („la

întâmplare de călcare a îndatoririlor”), Departamentul îi putea înlocui („să-i depărteză”) cu alți săteni mijlocași („a lua pe alții din sat dintre mijlocași”). Aceste prevederi arată că în Epoca Premodernă și la începutul Epocii Moderne, pe măsură ce s-a dezvoltat comerțul cu bușteni și, mai ales, cu cherestea, stăpânii moșiilor (inclusiv ale celor cu codrii merei) își alegeau pădurari dintre oamenii mijlocași, pentru a le păzi pădurile de furtul materialului lemnos. Această practică a fost determinată de faptul că, începând cu mijlocul secolului al XVIII-lea, exploatarea lemnului a devenit o sursă consistentă de venituri pentru proprietari și, respectiv, arendașii acelor moșii. Alegerea acestor pădurari din rândul mijlocașilor arată că stăpânii aveau nevoie de oameni cu stare, care să fie de încredere, căci acești țărani posedau suficiente mijloace materiale pentru a-și sluji stăpânii cu credință. Nealegerea unor pădurari din rândul fruntașilor pare să indice că cei mai de vază săteni aveau atât de mult pământ și vite încât timpul nu le ajungea decât pentru a-și conserva propria stare. Prin urmare, scutirea de robotă și dijmă nu era suficient de avantajoasă pentru dâșii încât să accepte o asemenea slujbă. Astfel, trebuind să păzească pădurea tot anul, ei nu mai aveau timpul necesar pentru a-și întreține propria gospodărie la acel nivel care le asigura statutul de fruntaș. Astfel, umblând mereu prin pădurea stăpânului, orice țăran fruntaș nu mai putea să lucreze suficient pământ încât să poată asigura hrana celor minimum 6 vite cornute mari pe care trebuia să le dețină. Or, fără această hrană suficientă, un sătean fruntaș era silit să-și împruțeze numărul vacilor și al boilor, ceea ce ducea, în mod automat, la căderea lor din statutul de fruntaș în cel de mijlocaș și, dacă timpul îi era nefavorabil într-un an, risca să ajungă chiar codaș. Din acest motiv, la mijlocul secolului al XIX-lea, fruntașii satelor par să fi fost foarte puțin interesați să primească asemenea slujbe de la stăpânii moșiilor pe care trăiau.

În continuare, contractul arată că posesorul avea și obligația de a se îngriji („păzirea”) de dumnezeieștile slujbe la biserica de pe moșie, așa încât acestea să se țină „în cea mai încuviințată orânduială”. Ca atare, el era „neapărat datoriu în toată vremea” a-i asigura parohului toate cele trebuitoare. Astfel, în fiecare an arendașul trebuia să dea în primirea preotului bisericii câte patru oacă de lumânări de ceară, de dimensiunile convenite („în măsurile ce să vor cere”), două oacă de tămâie, patru oacă de untdelemn, două merțe de grâu curat pentru prescuri și altele, precum și douăzeci de vedre de vin bun. Așadar, din această prevedere contractuală aflăm care erau cantitățile de ceară, tămâie, untdelemn, grâu și vin ce erau necesare îndeplinirii tuturor serviciilor divine într-un an calendaristic la o biserică obișnuită de mir de la mijlocul veacului al XIX-lea. De fapt, plecând de la aceste valori, putem presupune că unele dintre ele vor fi fost asemănătoare și în veacurile precedente, căci doar cantitățile de ceară, grâu și vin puteau fi mai reduse decât cele amintite în documentele de față, de vreme ce putem admite că mai înainte obștile satelor erau mai mici.

Prin urmare, arendașul trebuia să dea toate aceste bunuri „oricând să vor cere, încât să nu să facă niciodată sminteală dumnezeieștelor slujbe”, căci în caz de neîndeplinire a acestei obligații era făcut „răspunzătoriu și învinovățit de iscălitorii contractului”. De

asemenea, posesorul era oprit să strămute slujitorii acestei biserici de pe locurile de casă, de hrană, de fână și de imaș pe care ei „le-au avut până acum” sau să le ceară dări în produse sau în muncă („fără să-i supăr întru nimic și cât de puțin”), căci aceștia rămâneau cu „toată atârănarea lor sub protecția Mănăstirei”.

Mai departe, contractul arată că Departamentul Bisericesc urma să desemneze un revizor care trebuia să predea arendașului toate acareturile de pe moșie, pe bază de inventar („lămurită prescriere de starea și câtimea lor”). Această catagrafie se iscălea de arendaș, așa încât, la încheierea contractului, acesta era dator să le redea proprietarului în stare bună. Totodată, după terminarea perioadei de posesie, orice acaret făcut de arendaș trebuia să rămână pe moșiei, fără ca acesta să poată cere plată ori să i se scadă cuantumul arenzii pentru cheltuielile pe care le-ar fi făcut cu respectivele construcții. Din păcate, o asemenea prevedere contractuală a împiedicat dezvoltarea relațiilor capitaliste în domeniul agricol, căci arendașul nu era încurajat să facă instalații care să crească productivitatea muncii și, implicit, să sporească veniturile moșiei arendate, căci asemenea investiții erau costisitoare și, la încheierea contractului de posesie, ele rămâneau pe moșie fără nicio despăgubire, urmând să aducă beneficii doar stăpânului acelei moșii sau noilor arendași. Ca atare, fiecare posesor era silit să caute obținerea rapidă a unor venituri maximale pentru a-și putea acoperi cheltuielile făcute cu plata arendei și a realiza profit. De aceea, arendașii administrau moșiile luate în posesie cu investiții minimale, de cele mai multe ori acestea fiind destinate exclusiv păstrării acareturilor moșiei în starea în care au fost preluate, căci o asemenea obligație era prevăzută în mod expres în contracte de arendă pe care le încheiau. Or, această stare de lucruri a contribuit masiv la rămânerea în urmă a exploatațiilor agricole din Principate de-a lungul întregului secol al XIX-lea.

Tot în sarcina posesorului cădeau și cheltuielile cu aducerea, ținerea pe moșie și întoarcerea revizorului care urma să-i predea acareturile și moșia, dar și mai pe urmă, dacă acest revizor ar fi trebuit să vină la moșie cu alte însărcinări din partea Departamentului Cultelor sau chiar la cererea arendașului, fără să-i poată cere respectivului funcționar vreo plată.

De asemenea, posesorul se obliga să dea egumenului și slujbași volnici ori de câte ori „ar cere trebuința proprietății”, pentru ca aceștia să se însărcineze de stareț „cu slujba” administrării moșiei.

Apoi, în timpul derulării contractului de arendă, starețul, deși era administratorul de drept al moșiei, nu putea fi făcut părtaș sau răspunzător la dările și la rechizițiile percepute de stat de pe moșia respectivă. Prin urmare, rămânea în sarcina arendașului de a da „orice fel de dări în bani, în produse sau în chereștea atunci când s-ar cere de cătră Ocărnuire de la această moșie [...], supt orice titlu și numire”. În consecință, posesorul nu putea să invoce în acest sens prevederile praxiilor, obiceiurile sau orice „alt așăzământ sau punere la cale” pentru a cere de la arhimandritul Varnava orice fel de despăgubire sau scăderea cuantumului câșturilor arendei. Or, din această prevedere contractuală aflăm, pe de o parte, că statul putea impune oricând stăpânilor și arendașilor plata unor taxe sau

diferite contribuții în produse agricole sau în cherestea, iar pe de alta, că obiceiul pământului („obiceiurile”) era încă folosit în practica juridică a satelor de munte la mijlocul sec. XIX.

Între acareturile moșiei, contractul de față amintește de „heresăul cu embatic” din sat, care se găsea la săteanul Toader Trifan. Legat de această afacere, spătarul Karameli era oprit să se amestece în veniturile pomenitului fierăstrău, căci el fusese dat în arendă pe o perioadă lungă de timp („cu embatic”) protoiereului ținutului Neamț, cu întăritura Mitropoliei („Cheriarhii”). Ca atare, pentru respectarea contractului aceluși embatic, noul arendaș al moșiei trebuia să dea în fiecare an protopopului amintit „câte cinci fâlcii iarbă în fânașul de la Crivoaia”, pentru hrana boilor și cailor care transportau lemnul la și de la fierăstrăul amintit. Totuși, în schimbul acestui pășunat, posesorul urma să primească de la protopopul ținutului Neamț o plată de 150 de lei anual. Faptul că protopopul ținutului a luat în arendă un hereseu aflat pe moșia Mănăstirii Pângărați prin mijlocirea Mitropoliei („cu întăritură Chiriarhii”) arată că exploatarea lemnului și comerțul cu cherestea aducea venituri însemnate în moșiile de munte. Din acest motiv, pentru a se putea încheia asemenea contracte era nevoie de sprijinul unei înalte fețe bisericești, aspect facilitat de faptul că protopopul de Neamț se subordona mitropolitului în mod direct.

În același timp, contractul îi obliga, deopotrivă, pe arendaș și pe stareț („prinzând la cheltuială în bani amândouă părțile”) să refacă „podul de la Gura Tarcăului, de peste apa Bistriței, carele în vara aceasta s-au stricat de puhoaietele urmate”, însă „fără a să poată lua vreo plată de la trecători”. De fapt, prin aceste prevederi, se menținea dreptul stăpânului de a reface podurile, plutitoare sau fixe, de pe moșia sa, dar se curma vechiul obicei medieval ca trecătorii să plătească fiecare trecere peste apă. Așadar, prin anularea taxei din care, altădată, stăpânul moșiei nu numai că își acoperea cheltuielile de (re)facere și de întreținere a podului, dar mai obținea și profituri remarcabile, un drept medieval s-a transformat într-o obligație modernă, în folosul comunității. Această transformare este cu atât mai remarcabilă cu cât întotdeauna stăpânii/posesorii au refăcut și întreținut podurile respective cu munca pe care le-o datorau sătenii de pe moșiile lor.

Totodată, contractul de arendă din 10 decembrie 1851 este deosebit de important și pentru istoricii preocupați de calamitățile naturale și de istoria meteorologiei, căci amintește că în vara aceluși an fuseseră puhoaiete atât de mari încât au stricat și podul de peste Bistrița, aflat la Gura Tarcăului.

Un alt pasaj interesant din acest contract de arendă consemnează vechiul hotar dintre moșiile Pângărați (pe care era zidită mănăstirea) și Tarcău, căci acestea erau despărțite de apa Bistriței, așa încât stăpânii și locuitorii celor două moșii aveau drepturi egale de a pescui în acest râu, „după obicei”. Or, această prevedere dovedește că drepturile din obiceiul pământului au rămas neschimbate, cel puțin, până în vremea lui Alexandru Ioan Cuza.

Împreună cu moșia Tarcău, spătarul Karameli mai primea în arendă și „cotuna Straja de pe moșia Pângărați”, căci și această moșie fusese lăsată pentru ținerea Mănăstirii,

potrivit *Așăzământului*. Totuși, de la locuitorii acestui cătun arendașul urma să primească doar adetiul lor, respectiv zeciuiala din toate produsele obținute în cadrul gospodăriei și lucrul boierescului. În consecință, sătenii din Straja își păstrau nesupărați toate locurile de hrană pe care le aveau pe moșia Pângărați, iar posesorul trebuia să facă o nouă învoială cu dâșii, pentru a le mai da și alte locuri de arat și de fânaț, conform prevederilor *Așăzământului muntelui*. Totodată, arendașul mai era obligat să dea acestor locuitorii și imașul cuvenit, care urma să li se măsoare, „după pont, pe dealul deasupra Străjii, după porunca Isprăvniciei”. Demn de remarcat este că toponimul Straja amintit cu acest prilej își datorează numele de la faptul că în acel loc se făcea verificarea plății taxelor vamale de către negustorii care duceau marfă în Transilvania pe drumul Piatra-Neamț – Bicz – Gheorghieni.

De asemenea, contractul mai stabilea că imașul de la Lunca Strâmbului, care fusese făcut de arhimandritul Varnava cu multă cheltuială, după stăruința Ocârmuirii, prin scoaterea la muncă a vreo câțiva locuitori care au tăiat pădurea, trebuia să rămână ca pășune („suhat”) pentru boii folosiți la zidirile ce se făceau la Mănăstirea Pângărați. Ca atare, locuitorii din cotuna Straja erau „opriți cu totul a-și pășuna vitele cu coarne, oile și mascuții” acolo, iar toamna numiții săteni nu puteau da drumul vitelor lor la pășunat pe acea țarină până când nu se deschideau și celelalte țarini de la moșia Pângărați. Pentru a nu se scăpa vitele oamenilor în acest suhat, locuitorii trebuiau să-l îngrădească și să facă o poartă de acces din sus de casa lui Iosep Mărlă, la strâmtura Străjii, și să pună și păzitori la poarta și la gardurile amintite.

Apoi, posesorul se obliga să permită călugărilor de la Schitul Tarcău să tăie lemne de foc și tot felul de cherestea acolo unde „le va fi cu îndemănare”. Acești monahi mai aveau și dreptul să-și facă pe moșia Tarcău orice fel de lucruri de mână („rocodeli”), precum împletituri de nuiele, pentru Mănăstire, pentru schit și pentru vânzare. Totuși, rocodelile amintite se puteau scoate afară din locurile în care se făceau numai de către acei care vor fi cunoscuți că le fac și de cei care aveau adeverință de la Schit.

Totodată, călugării Schitului Tarcău mai aveau și dreptul de a folosi nestingheriți toate locurile de grădină și de fânaț dimprejurul lăcașului monahal, precum și poienile de fânaț unde erau chiliile monahilor Marcu și Ghenadie, dar și celelalte curățituri pe care frații le-au făcut din topor sau pe care ei urmau a le deschide și curăți. De asemenea, pe șesul de pe malul Tarcăului, de la Schit în sus până la Poiana lui Marcu și în jos până la Pârâul Adânc, acești călugări aveau și dreptul de a-și pășuna până la 40 capete vite cu coarne, afară de vițeii cei mici, precum și zece cai. Ca atare, pe acest suhat nu se puteau pogori oile și caii din munte, și nici nu se puteau face dejugări de boi sau de cai pentru a paște, „ca să nu pătimească strâmtorare vitele Schitului, sus arătate”.

Prin acest contract de arendă, și călugării de la Mănăstirea Pângărați își păstrau neîngrădit dreptul de a pescui nestingheriți în pârâul Bolohaniș, de la hotar și până în Tarcău, pe Tarcău în sus, pe Tărcuța, și pe toate obârșiile Tarcăului. Pentru acest pescuit, posesorul trebuia să aleagă și să-i dea arhimandritului doi locuitori dintre cei cu zeciuială,

care aveau știință de pescari, fără să-i poată supăra cu nimic la alte sarcini și lăsându-le locurile pe care le aveau. Așadar, părțile contractante arătau că dintre sătenii care trebuiau să dea zeciuiala cuvenită stăpânului/posesorului moșiei, doi țărani erau scutiți de această obligație, căci urmau să pescuiască doar pentru sobor. Prin urmare, acești pescari mănăstirești aveau aceleași drepturi ca și pădurarii domeniului, căci arendașul era obligat să le lase loturile de hrană, de fânaț și de imaș pe care le dețineau, fără a le putea cere să-i lucreze pe moșie și să le ia a zecea din recoltă.

În continuare, se mai arăta că Mănăstirea Pângărați avea și vânători, cărora posesorul le recunoștea dreptul de a vâna în fiecare an câte zece căpriori în pădurea de pe Tarcău, „ori de unde și ori în ce vreme”, căci acest vânat era destinat exclusiv oaspeților de seamă care ajungeau la acest lăcaș.

Pe lângă acestea, posesorul se mai obliga să dea starețului în fiecare an câte 200 ocă de brânză de oi, precum și alte 100 ocă de brânză târhaoș și încă 100 ocă de brânză ardele, în burdufuri și beșici, „care brânză, fiind aleasă și bună, vor duce-o singuri țuțuienii la Mănăstire totdeauna în postul Adormirei”.

Totodată, arhimandritul Varnava și oamenii săi își păstrau neatins dreptul să taie în parchet și în pădurea aflătoare pe această moșie tot felul de cherestea trebuitoare pentru zidirile ce se ridicau la Mănăstire și pentru acareturile de pe moșiile Pângărați, Ivănești și Sărata. De asemenea, oamenii starețului erau liberi să scoată butucii de pe Pototoci pentru fierăstrăul pe care arhimandritul urma să-l facă la Bocancea și, mai apoi, să-l folosească pentru interesul Mănăstirii Pângărați.

În sfârșit, posesorul se mai obliga să nu permită nimănui a-și face casă sau orice fel de așezare în poiana de la Crivoaia, pentru ca aceasta să rămână ca fânaț al moșiei Tarcău, și să nu subcontracteze vreunui terț moșia sau orice alt acaret de pe ea.

Această posesie a continuat până la 23 aprilie 1860, termen care fusese prevăzut în contractul de arendă încheiat cu spatarul Karameli, însă în ultimul an de posesie arendașul nu a mai plătit arenda egumenului Mănăstirii Pângărați, ci statului român.

În schimb, la 23 aprilie 1856, Costachi Stoianovici a luat în arendă moșiile Mănăstirii Pângărați, de la spătarul Dimitrie Crante și de la soția sa, Maria. Este vorba de moșia Pârâul Glodului cu o parte din Luncani, lipită de ea, pe care se găseau o velniță, mori și alte acareturi, pentru care urma să se facă „lămurită catagrafie de starea și numărul lor”. Acest contract de posesie se făcea pentru un termen de 6 ani, începând de la 23 aprilie 1857, și cu un preț total de 1.100 galbeni, care urmau a fi plătiți în două câștiuri obișnuite: la 23 aprilie și la 26 octombrie.

Prima condiție a acestui contract de arendă stipula că locuitorii de pe moșia amintită, țărani moldoveni și țigani lingurari, trebuiau să rămână în locurile lor de hrană, potrivit *Așăzământului* de față sau al celui care urma să fie adoptat în viitor. Ca atare, doar acești săteni urmau să lucreze pe moșia Pârâul Glodului cu partea din Luncani, fără ca posesorului să i se îngăduiască a mai aduce și alți locuitori acolo.

Apoi, pentru trebuința velniței de rachiu și a spilului ce erau pe această moșie, arendașul urma să primească în fiecare an câte 320 stânjeni de lemne din pădurea de lângă drumul Pleșii spre Nadișa, de pe coasta despre Hulpea și Căprărie, precum și de la hotarul Blăgeștilor. Prin urmare, posesorului îi era oprit cu totul să ia lemne din celelalte păduri aflate pe moșie, care erau în jos, înspre Fântânele. În schimb, acestuia îi era îngăduit să-și curețe „prin tăietură” locurile cu arbuști de la Runcu, cele de pe lângă poienile lingurarilor și de lângă hotarul Blăgeștilor, de la Hulpea și de la Căprărie. După această muncă, el urma să poată folosi neîngrădit toate aceste locuri, prefăcându-le în arături sau fânețe, potrivit intereselor sale. Totuși, haragii pentru vii, parii și nuiiele pentru acareturi și iezituri trebuiau luate de arendaș numai din locurile care urmau a fi curățite, amintite mai sus. Această informație este deosebit de interesantă pentru că dovedește că majoritatea construcțiilor din sate se făceau la mijlocul veacului al XIX-lea ca în Evul Mediu, din parii și nuiiele, ce se ungeau mai apoi cu lut. De fapt, această realitate explică grija deosebită a stăpânilor de moșii pentru aceste materiale de construcție și de ce aceștia au luat zeciuială din tăierea nuielilor și a parilor de către țăranii.

De asemenea, ca și la contractul de arendă încheiat cu spătarul Karameli la 10 decembrie 1851, și acest contract prevedea că orice dare vremelnică în bani sau în produse, pusă de Ocârmuire rămânea în sarcina posesorului. Acesta se mai îndatora ca, la încheierea contractului de arendă, să predea noului posesor toate acareturile, precum și velnița cu căldări de aramă, cu burtacu, țevi și linurile toate, în bună stare, adică lucrătoare, dar și să-i permită a-și face din vreme pe locurile fără semănături („slobode”) arătura de toamnă și de a-și pășuna boii plugarilor.

Totodată, și acest posesor era obligat să apere hotarul moșiei, neîngăduind nici un fel de împresurare, să lucreze viile boierești de pe moșie și să le predea în bună stare la încheierea contractului.

Apoi, arendașul mai garanta că cei doi pădurari care „să vor îndeletnici cu paza pădurei” vor avea locurile lor de hrană și că nu le va cere să-i lucreze boierescul.

În sfârșit, ultimele prevederi arătau că acest contract rămânea valid atâta vreme cât posesorul își plătea regulat la câștiurile la vadele obișnuite, așa încât acesta se putea folosi nestingherit „de tot venitul acestei moșii”, însă „la întâmplare de a nu plăti”, contractul de arendă înceta imediat.

Fiind vorba de o moșie administrată de Departamentul Bisericesc, acest contract de arendă a fost întărit de Judecătoria ținutului Bacău la 11 iulie 1857, adică la aproape trei luni din momentul în care ce începuse să se deruleze.

Deși, în 1835, toate moșiile mănăstirești au fost trecute în administrarea directă a statului, prin intermediul amintitului Departament Bisericesc, la 22 ianuarie 1858, arhimandritului Varnava i s-a prelungit cu alți cinci ani, începând de la 23 aprilie 1860, dreptul de a administra moșiile Tarcău și Sarata din ținutul Neamțului, precum și moșia Buicanii sau Pârăul Glodului din ținutul Bacău. Acest privilegiu a fost acordat de

caimacamul Nicolae Vogoride și confirmat de Departamentul Cultelor și al Instrucțiunii Publice.

Așadar, prin acest hrisov, numitul egumen a fost încredințat că se putea folosi nestingherit, în continuare, de veniturile acestor vechi proprietari ale Mănăstirii Pângărați, pentru a putea termina lucrările de refacere ale lăcașului monahal pe care-l păstora. De fapt, egumenul amintit se confrunta atunci cu o nevoie stringentă de bani „spre întâmpinarea cheltuielilor ce i se cer acum neapărat pentru pregătirea din vreme a materialului și a lucrătorilor trebuitori la începerea zidirilor ce este obligat a le face la Mănăstirea Pângărați”. În baza acestui temei și în conformitate cu drepturile de a dispune („despoza”) liber de exploatarea și de încasarea veniturilor directe („nemijlocite”) ale pomenitelor moșii, „precum interesul l-ar povățui”, arhimandritul Varnava a căutat să subarendeze rapid unele dintre moșiile ce-i fuseseră lăsate spre administrare.

Ca atare, la scurtă vreme după ce a obținut prelungirea dreptului de administrare mai sus amintit, la 28 februarie 1858, egumenul de la Pângărați a reușit să subarendeze comisului Dimitrie Neculau moșiile Tarcău și Straja de la ținutul Neamțului. Așadar, prin acest nou contract de împosiere, comisul Neculau lua în arendă timp de cinci ani, de la 23 aprilie 1860 până la Sfântul Gheorghie 1865, moșia Tarcăul, ce se desparte de moșia Pângărați prin apa Bistriței, împreună cu munca sau adetiul lăcuitorilor din cotuna Straja, aflată pe moșia dimprejurul Mănăstirii. Acest contract a pus imediat la dispoziția arhimandritului o sumă considerabilă de bani peșin, căci prețul total afacerii („pentru tot timpul arătat”) era de 5.000 de „galbeni blanci, cu zimți, austriicești”, iar această sumă a fost achitată integral de arendaș („răspunși acum de mine în numărătoari”) chiar în momentul întocmirii și semnării actului amintit. Demn de remarcat este că în a doua treime a secolului al XIX și, mai ales, după Războiul Crimeii, piesele monetare austriece au avut o intensă circulație în Principatul Moldovei, indiferent dacă a fost vorba de moneda măruntă sau de cea din aur („galbeni blanci, cu zimți, austriicești”). De fapt, în acea vreme, doar bancnotele de hârtie emise de Habsburgi nu inspirau încredere românilor, căci, în virtutea unei tradiții milenare, aceștia preferau piesele monetare confecționate din metale prețioase.

În schimbul acestei sume și în „puterea acestui contract”, noul arendaș urma să se folosească, „precum interesul l-ar povățui”, de toate veniturile moșiei, adică cele din mori, pive, fânețe și locuri de hrană, din păstoritul pendulatoriu („mutările munților”), pescuit, vânat sau din alte exploatări ale moșiei, dar și din veniturile care s-ar fi putut obține din posibile noi subarendări („de orânzi”) sau din „osăbitele foloase pe care industria și negoțul le-ar reclama a se înființa” pe acele moșii.

Așadar, potrivit acestui contract și în conformitate cu *Pontul* statornicit între proprietari și locuitori, sătenii de pe aceste moșii urmau să lucreze în folosul posesorului fie numărul de zile prevăzute de *Așezământul muntelui* aflat atunci în vigoare, fie să-i muncească după o nouă învoială, dacă acesta s-ar fi putut înțelege cu dânsii în alt fel. În schimbul acestei obligații, potrivit prevederilor aceluiași *Așezământ*, țărani amintiți

trebuiau să primească locurile de hrană de care aveau nevoie. Totodată, printr-o prevedere specială din acest contract, asemeni predecesorului său, noul posesor se obliga să lase în folosul locuitorilor din cătunul Straja toate locurile de hrană pe care aceștia le dețineau pe moșia Pângărați.

În același timp, sătenii erau oprți cu desăvârșire să ia „măcar un lemn” din păduri, căci, potrivit *Pravilei*, aceste păduri trebuiau cruțate pentru a fi doar de trebuința exclusivă a Mănăstirii Pângărați și a acareturilor pe care egumenul le ridica în acea vreme. Ca atare, doar arhimandritul Varnava avea voie să ia din pădurile acelor moșii, pe lângă parchetul anual cuvenit, tot lemnul și materialul trebuincios, oriunde acesta s-ar fi găsit și i-ar fi fost mai ușor a-l exploata („cu lesnire di a-l scoati”). Totuși, aceste tăieri trebuiau să fie cumpătate, pentru a nu se defrișa complet pădurile respective. Astfel, numitul egumen era silit să fie „cu privire și îngrijire a nu se face părăduiri”, așa încât trebuia să lase netăiați copacii maturi și sănătoși, ce produceau sămânță de calitate („cuveniții simiceri”), pentru fireasca regenerare („spre ceruta reproduciri”) a pădurii respective.

Totodată, arendașul avea dreptul să-și aleagă în fiecare an câte un parchet de pădure spre exploatare („din locul ce îmi voi însemna mai de înlesnire intereselor spiculației”), iar din lemnul astfel obținut putea face „tot soiul de cherestea sau de plute pentru negoțul Galațului sau și pentru alte trebuințe”. În acest scop, la intrarea în posesie, egumenul trebuia să-i dea „în stare bună și lucrătoare, toate feresăile ce astăzi se găsescu” pe moșie, precum și cele „câte se vor mai face”. Ca atare, încă din iarna anului 1859, posesorul era slobod să înceapă „tăierea plutelor, precum și scoaterea butucilor” ce urmau să fie tăiați în fierăstraie („pentru lucrarea feresăilor”) în vara anului 1860. Aceste tăieri trebuiau făcute „din parchetul ce îmi voi însemna pentru anul întâi al posesei”, însă „fără a jigni interesul posesorului actual”. Astfel, până la 23 aprilie 1860, noul arendaș nu avea voie să folosească munca oamenilor de pe moșie, căci aceștia din urmă erau datori să facă cherestea („lemnăria”) doar posesorului al cărui contract de arendă încă nu se încheiase. De fapt, o altă prevedere contractuală îl oprea pe comisul Dimitrie Neculau să afecteze oricât de puțin drepturile („nu ar jâgni interesurili”) posesorului „de astăzi” al acelor moșii, până la terminarea contractului de arendă aflat în desfășurare.

Apoi, în afară de parchetul anual care i se cuvenea, din momentul în care urma să-și înceapă posesia, el mai avea dreptul de a lua din păduri tot lemnul ce i-ar fi fost necesar pentru trebuința bunei gospodării a moșiei, pentru reperarea acareturilor ce se găseau acolo și pentru facerea unor noi construcții de care ar fi avut. Acest material lemnos putea fi tăiat de oriunde ar fi dorit noul arendaș, așa încât acestuia să-i fie cât mai ușoară exploatarea („mi-ar fi mai cu lesnire de a-l scoate”), însă „cu privighiere și îngrijire a nu se face părăduire” în pădurile acelei moșii.

De altfel, în acest ultim scop, Departamentul Bisericesc încredințase paza acestor păduri în grija unor pădurari pe care-i alesese dintre locuitorii mijlocași și codași. Noul posesor trebuia să le dea și lor loturile de hrană la care aveau dreptul după *Așăzământ*, însă fără a le putea cere să-i muncească asemenea celorlalți săteni. Faptul că Ministerul

Cultelor consemnează, cu acest prilej, că-și alesese pădurari și dintre sătenii codași, arată că această slujbă nu mai era avantajoasă nici pentru țăranii mijlocași.

În același timp, în cazul în care moșiile luate în arendă ar fi fost împresurate de vreun megieș, comisul Neculau era îndatorat să informeze de îndată doar Departamentul Cultelor și Administrația districtului Neamț. Așadar, spre deosebire de prevederile contractului de arendă din 1851, prin noul contract, arendașul nu mai era obligat să-l înștiințeze pe starețul de Pângărați că i se împresoară moșia. Or, această situație arată că în 1858 mănăstirile pământene nu mai erau considerate de autorități nici măcar proprietarele *de jure* ale vechilor lor moșii, de vreme ce reprezentarea juridică în astfel de situații o asigurau Ministerul Cultelor și Isprăvnicia ținutală.

Totodată, „pentru păzirea dumnezeieștilor slujbe”, și noul posesor trebuia să dea în fiecare an preutului bisericii din satul Tarcău „câte patru ocă lumănări de ceară, două ocă tămâie, patru ocă untdelemn, două merțe grâu pentru prescuri și altele și douăzeci vedre de vin”, iar această obligație se regăsește întocmai și în contractul de arendă încheiat cu spătarul Karameli în 1851. Tot neschimbate rămâneau și drepturile servitorilor acestei bisărici în raport cu arendașul moșiei, căci Dimitrie Neculau trebuia să respecte întocmai prevederile *Așăzământului* în vigoare.

De asemenea, posesorul era oprit să ceară ceva călugărilor de la Schitul Tarcău, căci locurile de hrană și de fânaț pe care le-au făcut și le vor mai face acei monahi împrejurul aceluși schit „vor fi, ca și astăzi, pentru trebuința părinților și a vitelor aceluși schit”. De asemenea, arendașul nu avea dreptul să-i împiedice pe acești călugări să-și ia din păduri lemnul de foc și cel trebuincios pentru facerea acareturilor Schitului și nici să lucreze orice fel de rocodele pentru Mănăstirea Pângărați, pentru acel Schit sau pentru vânzare.

La intrarea în posesie, noul arendaș urma să primească toate acareturile moșiei pe bază de inventar („catagrafie”), așa încât, la expirarea contractului, acesta era dator să le predea în starea în care urma să le primească.

În sfârșit, comisului Dimitrie Neculau i se garanta și dreptul („voi fi slobod și neîmpiedicat”) să scoată, să transporte și să folosească („a dispoza”) după cum va socoti de cuviință („precum interesul m-ar povățui”) toată lemnăria tăiată din topor și ferăstraie ce s-ar fi găsit pe moșie în momentul expirării contractului său de arendă.

Pentru ca alcătuirea acestui contract de posesie să dobândească „pravilniceasca validitate”, „pentru siguranța mea”, noul arendaș a cerut Judecătoriei ținutului Neamț „a o întări după lege și formă”. Prin urmare, la 1 martie 1858, această instanță a legalizat cele două exemplare ale contractului, care „s-au dat unul la mâna altuia”, spre cuvenita împlinire. Cu toate acestea, acest contract de arendă nu a mai ajuns să fie transpus în practică, deoarece în vara anului 1859, Alexandru Ioan Cuza a secularizat toate moșiile Mănăstirii Pângărați.

Așadar, prevederile acestor contracte de arendă arată, mai întâi, că acestea erau diferite de la o moșie la alta, în funcție de specificul resurselor care puteau fi exploatate pe fiecare dintre ele. De asemenea, din prevederile lor, se mai observă că veniturile acestor

contracte de arendă erau încasate la bugetul statului dacă erau în administrarea Departamentului Bisericesc sau de către sobor dacă moșia respectivă fusese lăsată în administrarea starețului, pentru nevoile urgente ale mănăstirii.

Între prevederile similare din contractele de arendă se numără acelea prin care arendașii erau opriți să secătuiască aceste moșii sau să comită abuzuri față de locuitorii lor, dar și cele prin care se garanta buna desfășurare a serviciului liturgic în biserica satului.

În sfârșit, aceste documente sunt extrem de importante nu numai pentru cercetătorii interesați de istoria bisericii, de istoria economică și de istoria relațiilor sociale, ci și pentru lingviști. Astfel, în rândurile acestor contracte de arendă se găsesc multe arhaisme (*câști*², *conștiți*³, *linuri*⁴, *păzire*⁵, *prisusfie*⁶, *speculă*⁷, *suhat*⁸, *țuțuieni*⁹, *vadea*¹⁰) și regionalisme (*burdujă*¹¹, *catagrafie*¹², *chive*¹³, *gignire*¹⁴, *feresău / heresău*¹⁵, *lemnărie*¹⁶, *loc de așezare*¹⁷, *părăduire*¹⁸, *venituri nemijlocite*¹⁹, *păzire*²⁰). Chiar dacă, în aceste situații, sensul termenilor menționați este cunoscut, izvoarele de față oferă specialiștilor noi atestări ale acestor cuvinte. Totodată, în documentele din anexe sunt consemnate și o serie de

---

² Ratele prin care se achita arenda unei moșii sau a unei dugheni.

³ Prevederi contractuale.

⁴ *Lin, linuri* = 1. Vas de lemn, de tablă sau de beton în formă de jgheab, în care se adună și se storc strugurii. 2. Vas de lemn, de tablă sau de beton în care se pune la fermentat materia primă folosită la fabricarea berii, a spirtului etc.; vas, cadă de doage unde se pun la fermentat prunele din care se face țuică. Constituia o parte a instalației care alcătuiă velnița.

⁵ Respectare.

⁶ *Presustvie* = instanță de judecată; judecătorie, tribunal.

⁷ Comerț.

⁸ Pășune.

⁹ Ciobani ardeleni ce-și pășunau turmele în munții Moldovei.

¹⁰ Termen de plată.

¹¹ Burdufuri.

¹² Inventar.

¹³ Pive.

¹⁴ Jignire; prejudiciu.

¹⁵ *Ferăstrău* și *herăstrău* n., pl. *aiie* și *ăie* (ung. **fűrész*tő din *fűrész*, fierăstrău, și contaminat de *fier*) = instalație mecanică primitivă, acționată prin forța apei, vântului sau aburului, compusă dintr-una sau din mai multe lame dințate, fixate în niște lemne sau în niște fiare, care se întrebuița la facerea cherestelei. Joagăr, gater.

¹⁶ Cherestea

¹⁷ Loc de casă sau loc pentru amenajarea unui sălaș temporar pentru pășunatul animalelor.

¹⁸ Risipire, distrugere.

¹⁹ Venituri directe.

²⁰ Obligația de a se îngriji de ceva sau de a respecta un contract.

neologisme (*a despoza*²¹, *a eczirza*²², *siguranție*²³, *șpil*²⁴), care au intrat în limba română la mijlocul secolului al XIX-lea. Totuși, cel mai important aspect din acest domeniu îl constituie faptul că aceste contracte dearendă aduc în circuitul științific o serie de arhaisme cu totul necunoscute dicționarelor de specialitate (*brânza ardele*²⁵, *brânza târhaos*²⁶, *hârtia graduală*²⁷, *burtacu*²⁸, *rocodele*²⁹, *simiceri*³⁰, *mutările munților*³¹), al căror sens l-am reconstituit din conținutul textelor în care au fost consemnate.

Așadar, chiar dacă, în 1835, toate moșiile mănăstirești au fost trecute în administrarea directă a statului, prin hrisoavele domnești din 11 mai 1849 și din 22 ianuarie 1858, s-au dat în administrarea arhimandritului Varnava moșiile Ivănești, Tarcău și Sarata din ținutul Neamțului, precum și moșia Buicanii sau Pârâul Glodului din ținutul Bacău.

În baza acestor privilegii, arhimandritul Varnava a primit dreptul să încaseze toate veniturile pe care le-ar fi putut obține din exploatarea directă sau din arendarea acelor moșii, pentru a putea reface mănăstirea pe care o păstora, aflată în stare de ruină. Or, confruntat cu o nevoie stringentă de bani pentru acoperirea cheltuielilor pentru pregătirea materialelor de construcție și plata lucrătorilor care trebuiau să facă aceste zidiri, egumenul Mănăstirii Pângărați a fost silit să subarendeze rapid unele dintre moșiile care-i fuseseră lăsate spre administrare.

Prin urmare, la 10 decembrie în 1851, spătarul Karameli a încheiat un contract dearendă cu arhimandritul Varnava, prin care a luat în posesie moșia Tarcău, din ținutul

---

²¹ A dispune.

²² A exercita.

²³ Asigurare.

²⁴ Dicționarele noastre dau regionalismului *șpil*, pl. *șpiluri* doar sensul de *șmecherie, pont*. Or, documentele de față dovedesc că acest cuvânt și-a păstrat, în momentul intrării sale în limba română, sensul originar pe care-l avea în limba germană: *Spiel* = „*treabă, afacere*”.

²⁵ Sortiment rafinat de brânză de burduf, făcut de ciobanii ardeleni („țuțuienii”) ce-și pășteau turmele în munții Moldovei, care brânză, fiind „aleasă și bună”, se păstra pentru iarnă în burdufuri („burdujă”) și beșici.

²⁶ Alt sortiment rafinat de brânză de burduf, făcut de ciobanii ardeleni („țuțuienii”) ce-și pășteau turmele în munții Moldovei, care brânză, fiind „aleasă și bună”, se păstra pentru iarnă în burdufuri („burdujă”) și beșici.

²⁷ Probabil, hârtia marcată cu achitarea taxei timbrului, ce era folosită la legalizarea unor contracte.

²⁸ O parte a instalației care alcătuiă velnița.

²⁹ Obiectele de uz casnic, făcute de mână din material lemnos, precum împletiturile de nuiete, cofițe, coveți, linguri, rășchitoare, fusuri, furci de tors etc.

³⁰ Copacii maturi și sănătoși, care produceau sămânță de calitate, potrivită pentru a face puietri buni, necesari pentru a se regenera pădurea tăiată. În Bucovina, cuvântul «simiceri» se folosește pentru a desemna știuleții de prumb care sunt lăsați ca sămânță pentru cultura din anul următor.

³¹ Păstoritul pendulatoriu între creierii munților și poalele acestora („*pe care locu nu să vor pogori oile și caii din mutări*”)

Neamț, timp de opt ani, de la 23 aprilie 1852 până în anul 1860, pentru suma de 28.000 de lei anual. Apoi, la 23 aprilie 1856, Costachi Stoianovici a luat în arendă moșia Pârâul Glodului cu o parte din Luncani, timp de 6 ani, de la 23 aprilie 1857, cu un preț total de 1.100 galbeni. În sfârșit, la 28 februarie 1858, egumenul de la Pângărați a reușit să arendeze comisului Dimitrie Neculau din nou moșiile Tarcău și Sarata, timp de cinci ani, de la 23 aprilie 1860, cu suma de 5.000 de galbeni austrieci. Pentru a fi valide, toate aceste contracte au fost legalizate de Judecătoriile ținuturilor Neamț și Bacău, unde se aflau moșiile arendate. Așadar, aceste contracte de arendă au pus imediat la dispoziția arhimandritului sume considerabile de bani peșin, cu ajutorul cărora arhimandritul Varnava a salvat Mănăstirea Pângărați de la distrugere.

Totuși, prevederile acestor contracte de arendă sunt diferite de la o moșie la alta, în funcție de specificul resurselor care puteau fi exploatate pe fiecare dintre ele.

Între prevederile similare din contractele de arendă amintite se numără acelea prin care arendașii erau opriți să secătuiască aceste moșii sau să comită abuzuri față de locuitorii lor. Apoi posesorii erau obligați să întrețină toate acareturile și să lucreze viile boierești de pe moșie, predându-le în bună stare proprietarului la încheierea contractului de arendă. În același timp, arendașii trebuiau să apere hotarul moșiei, neîngăduind nici un fel de împresurare. Prin urmare, în cazul în care moșiile luate în arendă ar fi fost împresurate de vreun megieș, acești arendași erau îndatorați să informeze de îndată Ministerul Cultelor, Administrația districtului Neamț și, eventual, pe egumenul Mănăstirii Pângărați, pentru ca aceștia să restabilească vechile hotare. În sfârșit, arendașul garanta buna desfășurare a serviciului liturgic în biserica satului, căci trebuia să dea în fiecare an preotului bisericii câte patru oacă de lumânări de ceară, două oacă de tămâie, patru oacă de untdelemn, două merțe de grâu curat pentru prescuri și douăzeci de vedre de vin bun.

Atâta vreme cât fiecare arendaș își plătea ratele arendei la termenele fixate, el se putea folosi nestingherit de veniturile acelei moșii, însă contractul înceta imediat imediat ce aceste plăți ar fi întârziat. În schimbul sumelor achitate, posesorii aveau dreptul să încaseze veniturile obținute din tăierea pădurilor și din comerțul cu cherestea, din mori, velnițe și pive, din fânețe și locuri de hrană, din păstoritul pendulatoriu, păscuit și vânat, din munca obligatorie și gratuită a sătenilor pentru arendaș și din plata zecuielii de către acești țărani. Totodată, posesorul se obliga să nu asuprească locuitorii de pe moșie cu sarcini mai mari decât cele stabilite prin lege. Pentru lucrul și dările pe care țăranii le plăteau arendașului, acesta era obligat, prin *Așezământul muntelui*, să dea sătenilor locuri de casă, de arat și de semănat, de fânaș și de imaș pentru vite.

Totodată, aceste contracte de arendă arată că cel mai important venit care se obținea la mijlocul secolului al XIX-lea pe moșiile de la munte era comerțul cu cherestea. Ca atare, proprietarul dădea arendașului dreptul de a exploata în fiecare an o anumită suprafață de pădure. Prin urmare, sătenii trebuiau să efectueze un număr de zile la tăiatul și căratul lemnului din pădure și la facerea cherestelei în ferăstraiele de pe domeniu. Această cherestea era transportată apoi pe râurile Bistrița și Siret până în portul Galați,

unde era vândută negustorilor din Imperiul otoman, Grecia, Anglia, Franța, Olanda, Spania, Portugalia și din statele italiene. Apoi, arendașul mai trebuia să dea locuri de hrană la doi pădurari care păzeau pădurea de defrișări ilegale, la doi pescari și la doi vânători ai mănăstirii, care, pentru serviciile pentru care fuseseră tocmiți, erau scutiți de zeciuală și de munca pentru arendaș.

În concluzie, aceste documente sunt extrem de importante pentru cercetătorii interesați de istoria bisericii, de istoria economică, de istoria relațiilor sociale, de calamitățile naturale și de istoria meteorologiei. În sfârșit, ele servesc și lingviștilor, căci aduc în circuitul științific câteva neologisme care au intrat în limba română la mijlocul secolului al XIX-lea, precum și o serie de arhaisme cu totul necunoscute dicționarelor de specialitate.

THE LEASE CONTRACTS OF THE PÂNGĂRAȚI MONASTERY ESTATES IN THE MID-19TH CENTURY

(Abstract)

Although the 1835 legislation mandated that all monastic estates be placed under state administration, Archimandrite Varnava obtained, through two princely charters (1849 and 1858), the right to temporarily manage several estates — Tarcău, Sărata, and Pârâul Glodului — in order to financially support the restoration of Pângărați Monastery, which was in an advanced state of decay. These privileges allowed the hegumen to conclude advantageous lease agreements that provided substantial financial resources for the reconstruction efforts.

The content of these contracts reflects both adaptation to the specific characteristics of each estate and the existence of common provisions concerning the preservation of property, the protection of local inhabitants, and the assurance of religious life continuity in the villages. The lessees enjoyed extensive rights over the exploitation of natural resources and local labor, while being obliged to comply with certain legal and moral norms regarding their relationship with the peasants.

The analyzed documents are highly valuable historical sources, offering significant insights not only into the functioning of the agrarian system and monastic economy in the second half of the 19th century but also into the social climate, legal practices, and linguistic developments of the time. Through their content, they greatly contribute to the understanding of the political, economic, and cultural context of the period.

ANEXE

1

10 decembrie 1851

Copie.

Litera V¹

Contract

Subiscălitul, spătariu Karameli, prin acest contract, facu cunoscut că prin domnescul hrisovu din anul 1849, luna mai, în 11 zile, sub no. 1.319, fiind date în despoziția preacuvioșiei sale arhimandritului Varnava, egumen<ul>² M(onasti)rei Pângărații, moșiile Ivănești și Tarcău a numitei m(onasti)ri, pe termen de zece ani, care ani s-au început de la 23 apri[i]lie 1850.

Pe una din aceste moșii, și anume Tarcăul, din acest ținut al Niamțului, am luat-o eu în posesie pe opt ani, începătoriu de la 23 apri[i]lie 1852, până la aceeaș(i) zi a luni apri[i]lie anul 1860. Carea această moșie, Tarcăul, să despărțește de moșiea Pângărații, pe carea este zidită monastire(a), cu apa Bistriții, care apă este a să păscui în două, dupre obicei.

Iar moșia mi s-au dat sub următoarele condiții:

1^{-iu3}. Pentru posesia acest<e>²i moșii, pe fiecare anu, să dau sfinției sale câte 28.000, adică douăzeci și opt mii, lei, plătind arătații bani în doue vadele, 14.000, patrusprăzece mii, lei cu zece zile înainte Sf(ântului) Gheorghie și 14.000 lei cu zece zile înainte Sf(ântului) Dimitrie, a fieșcărui anu, fără nici o sminteală, trimețând în sume la numită mon(asti)re arătatele câșt<i>²uri, precum s-au zisu mai susu, în pri[i]mirea sf(inției) s(ale).

Iară acum, la facere(a) acestui contract, sânt datoriu a număra un întregu câștiu⁴ al moșiei, d<e>² 14.000 lei, adică acela a Sfântului⁴ Dimitrie anul de pe urmă, care această sumă va sluji drept siguranție pentru păzire(a) condițiilor contractului până la cel de pe urmă câștiu, a împlinirei⁵ anilor posesiei, fără să [a] pretind vreo dobândă. Și la întâmplare⁶ când⁴ eu nu aș[i] fi următoriu cu plata vreunui câștiu la zioa hotărâtă⁴, va rămâne acest câșt(i) în locul acelu neplătit și eu, după toată dreptatea, voi fi disfăcut de posesie acestii moșii, fără să pot [a] rădica orice feliu de pretenții.

2^{-le(a)}. Mă îndatorescu a apăra hotarăle moșiei ca să nu să rășluiască prin înpresurarea⁷ vreunui megieșu. Și la întâmplare de năvăliri a vreunuia, pe de o parte să-i științazu pe sf(inția) sa, iar pe de altă <parte>² să cer și însumi, prin canalu Isprăvniciei ținutale[i], înpingire(a) samavolniciei, căci la neurmare voi rămâne răspunzătoriu a plăti totu venitul acelu locu pentru toată vremea până când, cu singură a me(a) cheltuială și stăruință, îl voi scoate de sub înpresurări. Iar pricinile de judecăți, dacă voi împlini arătatele îndatoriri, nu mă privescu.

3^{le(a)}. Pe locuitori[i] nu voiu asupri peste legiuitele de Ocârmuire îndatoriri, cuprinsă în Așăzământul muntelui, potrivit cu care numai mă voiu [și] folosi de lucrul lor și celelalte dări cuvinite proprietății. Și cu această măsură, pri[i]mescu îndatorire(a) a le da și locur<i>² de așăzare, de arat, de fânață și de imașu. Iară învoială de a face [de a face] cu dânșii⁴ pentru vremea contractului, când⁴ slobod în cuprindirea mărginirilor îngăduite de Așăzământul⁴ muntelui, fiind această puternică numai dacă va fi încredințată de Isprăvnicia locală. Totodată însă, asemine(a) învoială o voiu împărtași-o și sf(inției) sale, spre a o ave(a) în cunoștință.

4^{le(a)}. Dacă⁸ s-ar întâmpla a să rășlui, prin forma judecătorească, din hotarale în care să va afla moșia această⁹ la intrare(a) me(a) în stăpânire, nu voi pute(a) cere altă dispăgubire decât după o dreaptă analoghie; și tot în această propoziție, voiu fi dator a plăti atuncea când s-ar face vreo adăogire de pământ⁴ sau venit la această moșie.

5^{le(a)}. Fiindcă această moșie este din acele(a) de munte, cu speculație de herestele, apoi din pădure(a) aflătoare¹⁰ pe dânsa⁴ mi să dă pădure(a) cuvinită, după lucrările ce s-au făcut prin Departamentul bisericesc, pentru cinci ani, de la 1850 și până la 1855; care, dintr-acești ani trecând doi ani mici, mi să dă pe trei ani de la anul 1852 și până la 1855, iară pe cinci ani înainte, până la împlinirea de opt ani, adică di la 1855 și până la anul 1860, rămâne a mi să da tot de cătră Departamentul bisericescu, având⁴ sânșur a stării în asămine(a) lucrare. Iară de cealaltă pădure, nu-mi este (i)ertat nicidecum a mă atinge de dânsa⁴ sau a tăea¹¹ mai mult, fiind mai alesu îndatorit a păzi cu pădurarii ci să vor numi de cătră Departament și să vor socoti neapărat trebuitoriu, căroră le voiu da locurile de hrană, fânațu și imașu, fără să-i pot trage la nimică, și nici voi fi slobod a-i priface. Iară Departamentul îș(i) păstrează dreptatea a lua pi alți(i) din sat, dintre mijlocaș(i), să-i departeze la întâmplare de călcare(a) îndatoririlor.

6^{le(a)}. Pentru păzirea d(umne)ze(i)eștelor slujbe la biserica de pe această moșie în cea mai încuviințată orânduială⁴, sânt neapărat datoriu în toată vremea a da cele trebuitoare, adică, pe fieșt(e)care anu, să dau în pri[i]mirea preotului bisericei câte patru ocă lumânări de ceară, în măsurile ce să vor cere, două ocă tămâ(i)e, patru ocă untdelemn, două merțe grâu curat pentru prescuri și altele și douăzăci vedre vin bunu or<i>²când să vor cere, încât să nu să facă niciodată <s>²mintea d(umne)ze(i)eștelor slujbe, căci voiu fi răspunzătoriu și învinovățit de iscălitorii contractului. De asămine(a), pe slujitorii carii să află la această biserică nu-i voiu strămuta din locurile ce le-au avut până acum, și fără să-i supăr întru nimică și cât de puțin, rămâind toată atârnarea lor sub protecția Monastirei.

7^{le(a)}. Acareturile având⁴ a le pri[i]mi, la intrare(a) me(a) în stăpânire de la revizoriul ce va fi rânduit⁴ de Departament spre a face lămurită prescriere de starea și câtimea lor, voiu iscăli catagrafie și voi¹¹ fi datoriu, la împlinirea¹² anilor, a le lăsa în starea de bună. Iară de voi adăogi a face din nou ceva, va rămâne a moșiei și nu voi¹¹ pute(a) cere ca să rădic acaretul sau plata ori scădere di <câștiuri>².

8^{le(a)}. Pe revizoriul carele să va rândui⁴ pentru trădarea acareturilor și a moșiei sau, pe urmă, <c>¹³u alte însărcinări, chiar după cerire(a) me(a), datoriu sânt a-l duce și a-l ține la moșie, înlesnindu-i și întoarcere(a), fără să¹⁴-i cer vreo plată.

9^{le(a)}. Dintre slujbași(i) volnici, când ar cere trebuința proprietății, voi da câte unul pentru a să însărcina cu slujba ei.

10^{le(a)}. Ori ce feliu de dări în bani, în product<e>¹¹ sau în chereste(a) s-ar cere de către Ocârmuire de la această moșie în curgere(a) anilor aceștii posesii, supt orice titlu și numire, toate acele(a) vor fi în singură sarcina me(a) a le da și a le răspunde de la sâne⁴, fără să fie sf(i)n(ția) <sa>² vreodată întrucât de puțin părtașu sau răspunzătoriu la vreun feliu de cerire de dispăgubire me(a) sau scădere din câșt(i)uri, neputând⁴ a mă ajuta nici cu pravilele, nici cu obiceiurile și nici or<i>² cu ce alt așăzământ⁴ sau punere la cale ce s-ar face.

11^{le(a)}. Heresăul cu enbaticu¹⁵ de pe această moșie, a<l>² proto(i)ereului de ținut, ce este în sat la Toader Trifan, cu întăritură Cheriarhii, va rămâne statornic, urmând întocmai acelu enbatic¹⁵, având⁴ a da câte cinci fălci iarbă în fânașul de la Crivo(a)ea pe fieșt(e)care anu. Și folosindu-mă de cuprindere(a) lui, a pri[i]mi câte 150, una sută cinzeci, lei pe anu.

12^{le(a)}. Podul de la Gura Tarcăului, de peste apa Bistriții, carele în vara aceasta s-au stricat de pohoalele urmate, se va face totu cu rânduiala⁴ ce s-au făcutu în anul trecut, prinzând⁴ la cheltuială în bani amândoue⁴ părțile, fără a să lua vreo plată de la trecători.

13^{le(a)}. Înpreună¹⁶ cu această moșie, mi s-au dat și locuitorii din cotuna Straja, de pe moșia Pângărații; care moșie, după Așăzământ⁴, lăsată este pentru ținere(a) Mon(a)s(ti)rei, iară locuitorii din zisa cotună mi s-au dat numai adetiū' lor, cu locurile câte au avut până acum pe moșia Pângărații, având⁴ a face învoială cu dânșii⁴ în cuprinderea Așăzământului muntelui, după analoghia locurilor ce au pe zisa moșie de arat și de fânași. Iară imașul li să va măsura după pontu, pe dealul deasupra Străjei, duple poronca Isprăvniciei sub no. ...¹⁷. [Iară]¹⁸ De la [Lunca]¹⁹ Strâmbului²⁰, unde, cu multă a sf(inției) sale cheltuială și stăruință de către Ocârmuire, s-au scosu vro câț(i)va locuitori și s-au tă(i)et pădure(a), rămâind suhat pentru boi(i) trebuitori la zidirile ce să fac în Mon(a)s(ti)rea de <la>² acel locu, acești²¹ locuitori(i) sânt⁴ opriți cu totul a-ș(i) pășuna vitele cu coarne, oile și mascuri(i), având⁴ singuri a face poartă din susu de Iosep Mărlă, la strâmtura Străjii, puind și păzitori la poartă, făcând și gard de la poartă la vale și la deal și toată zarea dealului până deasupra²² Stejarului. Tot²³ acești lăcuiitori, toamna, nu vor da drumul țarinii până când nu să va da la Pângărații.

14^{le(a)}. Schitul Tarcăul nu-l voiū supăra întru ninică²⁴ și anume: petrecătorii în <S>²chit vor tă(i)e lemne de foc și tot feliu de chereste(a) de unde le va fi cu îndemănare²⁵, precum și tot feliu de rocodeli²⁶ pentru M(o)n(a)s(ti)re, pentru Schit și de vânzare, fiind cunoscuți care vor scoate¹⁰ rocodeli²⁶ afară, numai ace<i>²a carii vor ave(a) adeverință de la Schit.

Precum și pentru locurile din împrejurul Schitului, de grădină și de fânață, asămine(a) și po(i)enile de fânață de la Marcu și de la Ghenadi(e) și alte curățituri, care toate sânt⁴ deschisă din popor²⁷, având⁴ și de acum înainte a deschide și a curăți. Iară pe șesul de pe malul Tarcăului, de la Schit în susu până la Poiana²⁸ lui Marcu și-n josu pân' la Părău' Adâncu, după cum s-au urmat și până acum, să vor pășuna până la 40 capete vite cu coarni, afară de viței(i) cei mici, precum și zece cai, pe care locu nu să vor pogori oile și caii din mutări și nici disgiugătorii de boi și de cai nu va fi pe acest loc, ca să nu pătimească strâmtorare vitele Schitului, sus arătate.

Pârăul Bolohanis, de la hotar și până în Tarcău, și Tarcăul în susu, și Tărcuța, cu toate obârșiile Tarcăului, vor rămâne a să păscui de cătră M(o)n(a)s(ti)re, având eu a da sf(inției) s(ale) doi locuitori din zăciuială²⁹ pe care îi va alege cu știință de pascari, nesupărându-i întru nimică³⁰ și rămâind în locurile ce vor ave(a).

Zece căpriori să vor vâna pe fiecare anu din pădure(a) de pe Tarcău, ori de unde și ori în ce vreme, cu vânători(i) M(o)n(a)s(ti)rei.

Să am a da pe fiecare anu câte 200, doue sute, oacă brânză⁴ de oi, 100 oacă din târhaos și 100 oacă din ardele în burdujăle și beșici, carea brânză⁴, fiind aleasă și bună, vor duce-o singuri țuțu(i)enii la M(o)n(a)s(ti)re totdeauna în postul Adormirei.

Din parchet și din pădure(a) aflătoare pe această moșie va tăea¹¹ sf(inția) <sa>² cu oamenii sei tot feliu de chereste(a) ce va ave(a) trebuință pentru zidirile ce să fac la M(o)n(a)s(ti)re și pentru acareturile de pe moșia Pângărații, Evăneștei³¹ și Sărata, precu<m>¹³ și butuci(i) de pe Potoci³² pentru heresăul ce aru³³ a-l face la Bocancea. În poiana de la Crivo(a)ea să nu pri[i]mesc pe nime a-și face casă sau [sau] orice feliu de așăzare, rămâind pentru fânață a moșiei.

15^{le(a)}}. Contractul acesta, nime este (i)ertat a-l trece sau a-l pricupi cătră a tre<i>²a față, nici macar sub numire de tovarăș(i), căci sf(inția) s(a) nu va cunoaște pe nime altul decât pe mine.

16^{le(a)}}. Cu aceste condiției¹¹ fiindu-mi datî în posesie venitul moșiei Tarcăul din acest ținut, proprieta a M(o)n(a)s(ti)rei Pângărații, pe arătată mai susu, în vreme de opt ani, spre statornica urmare fără cât de puțină gignire³⁴ a condițiilor, s-au făcut două deopotrivă contracturi, dintre care pe acesta, sub iscălitură me(a) și-ncredințat duple forma, l-am dat sf(i)n(ției) sale, pri[i]mind din parte-i un altul, de asămine(a), sub a sa iscălitură.

1851 dechem(vrie), în 10.

<de a doua mână, cu al doilea tip de cerneală neagră, nota și autentificarea:>
<I>¹³scălit, Karamelea spat(a)r.

Pentru întocmai cu or(i)ginalul, 1859 no(i)emvrie(e) 23.

<de a treia mână, cu al treilea tip de cerneală neagră, semnătura:>

V(ar)n(ava) arh(i)m(andrit) <m.p.>.

ANI, fond MCIP – Moldova, dosar 458/1860, f. 22r-26r, copie autenticată, c. neagră.

¹ Ordinea anexelor din dosarul păstrat la AN-Iași este cea a slovelor din alfabetul chirilic.

² Omis.

³ Așa în text pentru «întâiu».

⁴ Litera «â» este redată prin «î».

⁵ Așa în text pentru «împlinirii».

⁶ Litera «â» este redată prin «i».

⁷ Așa în text pentru «împresurarea».

⁸ Cuvântul «dacă» a fost corectat de aceeași mână care a copiat textul, cu aceeași cerneală, din cuvântul «dară».

⁹ Așa în text pentru «aceasta».

¹⁰ Diftongul «oa» a fost redat prin litera «ó».

¹¹ Așa în text.

¹² Așa în text pentru «împlinirea».

¹³ Rupt la șnuruirea dosarului.

¹⁴ Cuvântul «să» a fost corectat de mâna care a scris copia din «gă».

¹⁵ Așa în text pentru «embatic».

¹⁶ Așa în text pentru «împreună».

¹⁷ Loc lăsat necompletat.

¹⁸ Cuvântul «iară» a fost tăiat cu o linie de mâna care a scris conceptul.

¹⁹ Cuvântul «lunca» a fost tăiat cu o linie de mâna care a scris conceptul.

²⁰ Cuvântul «Strâmbului» a fost corectat de mâna care a scris copia din «Strimbului».

²¹ Așa în text pentru «acești».

²² Cuvântul «deasupra» a fost corectat de mâna care a scris copia din «asupra».

²³ Așa în text pentru «toți».

²⁴ Așa în text pentru «nimică».

²⁵ Așa în text pentru «îndemănare».

²⁶ Rocodele = obiectele de uz casnic, făcute de mână din material lemnos, precum împletiturile de nuiel, cofițe, coveți, linguri, rășchitoare, fusuri, furci de tors etc.

²⁷ Greșit pentru «topor».

²⁸ Cuvântul «Poiana» a fost corectat de mâna care a scris copia din «poiană».

²⁹ Este vorba de locuitorii moșiei, care trebuiau să dea zeciuală stăpânului/posesorului ei.

³⁰ Acești doi locuitori, folosiți de mănăstire ca pescari, erau datori numai să pescuiască pentru sobor, iar în schimbul acestei sarcini ei erau scutiți de zeciuala cuvenită stăpânului sau posesorului moșiei.

³¹ Așa în text pentru «Ivăneștii».

³² Cuvântul «Potoci» a fost corectat de mâna care a scris copia din «Pototoci».

³³ Așa în text pentru «are».

³⁴ Așa în text pentru «jignire», cu sensul de «încălcare».

2

23 aprilie 1856

Copie.

Suptu iscălitul, cluceriu Costachi Stoianovici și Companie, facem, prin acest contractu, cunoscutu că am luat de la d(umnea)lui spatariul Dimitrie Crante și soția d(umi)sale, Maria, în posesie moșia Părăul Glodului, cu partea din Luncani, lipită de ea, cu velniță, morile și toate acareturile ce se află pe dânsa¹, pentru care să va face lămurită catagrafie de starea și numeru' lor, pe termen de 6 {șasă}² ani, începătoriu de la 23 apri[i]l(ie) 1857, cu preț de 1.100 galbeni³, adică o mie o sută galbini, plătitoare în două câștiuri obicinuite, la 23 apri[i]lie și la 26 octomvrie, și cu condițiile următoare:

1^{iu} 4. Locuitorii ce sânt¹ astăzi pe moșie, moldoveni și lingurari, vor rămâne în locuri<le>⁵ de hrană dupre Așăzământ<ul>⁵ de față sau viitoriu; și ei vor lucra tot dupre acela⁶, fără a fi noi volnici a mai strânge pe alții.

2^{le(a)}. Pentru trebuința velniței și spilul<ui>, ni să dă pe tot anul câte⁷ 320 stânjini lemne din pădure(a) de lângă¹ drumul Pleșii spre Nadișa, pe coasta despre Hulpea și Căprărie, precum și de la hotarul Blăgeștilor, apărând cu totul celelalte păduri ce sânt¹ în geosu, pe despre Fântânele⁸. Locurile însă ce sânt¹ de deschisu prin tă(i)etură, precum de la Runcu, pe lângă¹ po(i)enile lingurarilor, pe lângă<ă>⁵ hotarul Blăgeștilor, la Hulpea și la Căprărie⁹, volnici vom fi a curăți și a ne folosi de dânsile¹, prefăcându-le în arătură sau fânați, precum interesul ni-ar povățui. Iar haragii pentru vii, pari <și>⁵ nu(i)ele pentru acareturi și (i)ezeturi vom lua din locurile de curățit.

3^{le(a)}. Orice dare vremelnică, în bani sau în produse, s-ar pune de cârmuire, ne va pri[i]vi pe noi. Asămine(a), în a<l>⁵ nostru folosu' va fi și dispăgubirea ce s-ar hotări¹⁰.

4^{le(a)}. La împlinirea¹¹ anilor, ne îndatorim a da toate acareturile, precum și velnița cu căldări de aramă, cu burtacu, țevi[i]le și linurile toate, în bună stare, lucrătoare.

5^{lea>5}. Ne îndatorim a păzi hotarul moșiei și a nu îngădui nici unu feliu de împresurare¹².

6^{lea>5}. La împlinire(a)¹¹ anilor, vom învoi posesorului ce va intra a-ș(i) face din vreme, pe locurile slobode, arătura de toamnă și a-și pășuna boii plugurilor.

7^{lea>5}. Doi pădurari vor ave(a) locurile de hrană și să vor îndeletnici cu paza pădurei, fără a fi supărați la lucrul bo(i)erescului de cătră noi.

8^{le(a)}. Viile bo(i)erești de pe moșie vom fi datori a le lucra și a se da în bună stare la împlinirea¹¹ anilor.

9^{le(a)}. Plătind regulat, la vadele, câșt<i>⁵urile, ne vom folosi în curgerea anilor în totul de tot venitul aceștei moșii. Iar la întâmplare¹³ de a nu plăti, vom fi depărtați de pe moșie.

1856 apri[i]lie, în 23.

<de a doua mână, cu al doilea tip de cerneală neagră, nota:>

<I>¹⁴scălit, Costachi Stoeanovici¹⁵.

<de a treia mână, cu al treilea tip de cerneală neagră, autentificarea:>

Jiudecătoria¹⁵ ținutu<lui>⁵ Bacău.

În pri[i]virea cererii făcută de d(umnea)lor (sic!) cluceriu Costachi Stoianovici, iscălitul de mai sus, și d(umnea)lui spat(arul) Dimitrie Crante, prin suplica înregistrată sub n<o>⁵. 2.708, carii și prin vinirea de față, la prisusfie, au adevérit atât <>¹⁴uprindirea contracturilor săvârșite, cât și adevăratile d(umi)sale iscălituri din ele.

Pe acest temei, să încredințază de Giudecătorie contractul de față, potrivit formelor, fiindcă hârtia graduală s-au alăturat cătră contractul dat din partea d(umi)sale spatariului Crante.

<iar de prima mână, care a scris copia, notele:>

Iscăliți, Alecu Crupenschi post(elnic)

Căm(ărașul) Ioan Lupaci¹⁶.

Director Costachi Smeriul¹⁷.

Șef Patrichi sluger.

L(ocul) p(eceții).

<de a doua mână, cu al doilea tip de cerneală neagră, formula de înregistrare:>

No. 3.319

1857, iulie 11 zile.

<de a patra mână, cu al patrulea tip de cerneală neagră, autentificarea:>

Pentru întocmai cu or<i>⁵ginalul, 1859 no(ie)mv(rie) 23.

<de a cincea mână, cu al cincilea tip de cerneală neagră, semnătura:>

V(ar)n(ava) arh(i)m(andri)t <m.p.>.

ANI, fond MCIP – Moldova, dosar 458/1860, f. 20r-21r, copie autentificată, c. neagră.

¹ Litera «â» este redată prin «î».

² Parantezele sunt puse de noi.

³ Cuvântul «galbeni» a fost redat prin semnul «#».

⁴ Așa în text pentru «întâiu».

⁵ Omis.

⁶ Cuvântul «acela» a fost corectat de mâna care a scris copia din «această».

⁷ Cuvântul «câte» a fost corectat de mâna care a scris copia din «cât».

⁸ Prima literă «â» a fost redată prin «î».

⁹ Cuvântul «Căprărie» a fost corectat de mâna care a scris copia din «prărie».

¹⁰ Litera «î» este redată prin «î».

¹¹ Așa în text pentru «împlinirea».

¹² Așa în text pentru «împresurare».

¹³ Literele «â» și «î» sunt redade prin «î».

¹⁴ Rupt la șnuruirea dosarului.

¹⁵ Așa în text.

¹⁶ Numele «Lupaci», lectură nesigură.

¹⁷ Numele «Smeriul», lectură nesigură.

3

28 februarie 1858

Copie.

Litera G¹

Contract

Prin cari suptiscălitul, comisul Dimitrie Neculau, fac cunoscut că pre(a)cuviosul arhimandrit Varnava, eguminul Mon(astirei) Pângărațai, spre întimpinare(a) cheltu(i)elilor ci i să cer acum neapărat pentru pregătirea din vreme a materialului² i³ a lucrătorilor trebuitori la începirea zidirilor ce esti obligat a faci la Mon(astirea) Pângărațai și pentru cari, prin hrisovul ci i s-au dat prin lucrările Dipartamentului de Cult și a Instrucțiilor Publici, la 22 ghenar(ie) anul corent, supt no. 397, întri altili⁴, rostești:

B)⁴ Să dă încă pre(a)cuviosului arhimandrit Varnava, pe termen de cinci ani, socotit di la 1860, april(ie) 23, moșăile Tarcău și Sarata di la ținutul Neamțului, și Buicanii sau Părăul Glodului di la ținutul Bacăului, ci sânt proprietati a Mon(astirii) Pângărațai, pentru a li despoza⁵ ecsploatarea și veniturile nemijlocit(e), precum interesul l-ar povățui, dându-i-să di pe fiecari den acest(e) moșăi, undi va⁶ fi păduri, și câti un parchet anual din locul ci își va însămnă⁷, potrivit înlesniri(i)⁷ și trebuințai, având a lăsa numai cuvenițai simiceri⁸, spre ceruta reproduciri.

V)¹ Lăcuiitorii di pi aceste moșăi, în mărginirea Pontului statornicit dentre proprietari și lăcuiitori, își vor pri[i]mi locurile de hrană și vor faci adetiul, fără a cuteza a lua măcar un lemn den păduri, ci, potrivit Pravilei, urmează a fi cruțată pentru trebuința însă numai a Mon(astirii) i³ a acareturilor de cari va ave(a) nevoi(e).

Pre(a)cuviosul egumen va pute(a) lua din păduri, afară di parchetul anual, lemnul și materialul⁹ di undi s-ar găsi pi acele moșăi și i-ar fi mai cu lesnire di a-l scoati, fiind însă cu pri[i]viri și îngrijări¹⁰ a nu să faci părăduiri.

Pe temeul și în conformitate driturilor ci dă pre(a)cuvioșiei sali arhimandritului Varnava țătatul hrisov, pre(a)cuvioșăea² sa me-au înposesiet moșăea² Tarcăul, ci să disparti di moșăea² Pângărațai pren apa Bistrițai, împreună cu munca sau adetul lăcuiitorilor din cotuna Straja, di pe moșăea² încungiuțăoari Mon(astirii), pi termin de cinci ani, începători di la douăzăci și tri april(ie) una mie opt suti șasăzăci și până la aceeași zi și lună a anului una mie opt suti șasăzăci și cinci, cu preți în tot a <nu>¹¹ și pentru tot timpul arătat în sumă de no. 5.000 g(albeni)¹², adică cinci mii galbeni blanci, <cu>¹¹ zimți, austriicești, răspunși acum di mine în numărătoari, pi cari pre(a)cuvioșăea² sa i-au și pri[i]mit la facire(a) acestui contract, sub următoarele condițae²:

1-^{iu} 13. În putere(a) acestui contract, eu mă voi folosi di toati veniturili moșâi, de orânzi, di mori, de chiveli¹⁴, di fânați, de locurili di hrană, de mutârili munțâlor, de păscuit, de vânat și altile, precum și di osăbitile foloasă pi cari industria² și negoțul le-ar reclema a să înființa; și, cu un cuvânt, eu voi fi slobod a ecsplo(a)ta moșăea² în orici ram, precum interesul m-ar povățui.

2-^{le(a)}. În parchetul di păduri, ci pi fiicari anu ari a mi să da câti unul den locul ci îmi voi însămna mai de înlesniri interesălor spiculațâe(i), potrivit ace(a)sta¹⁵ cu dritul ci să dă și pre(a) cuvioșâi sali pren țâtatul hrisov, voi face neînpedecat tot soiul de chereste(a) sau de pluti pentru negoțul Galațului sau și pentru alte trebuință. În sfârșât, pentru cari, mi să vor da la întrare(a) în posăsie, în stare bună și lucrătoari, toati feresăile ci astăzi să găsăscu și câti să vor mai faci.

3-^{le(a)}. Lăcuiitorii vor lucra sau după Așăzământul astăzi în vigoari sau după diosăbită învoială ci eu a-și pute(a) săvârși cu ei, fiind datori a li da locurili di hrană, tot după același Așăzământ. Iar lăcuiitorii ci mi să dau di pi cotuna Straja, vor rămâne în locurili lor di hrană ci astăzi le au pi moșiea² Pângărațâi, tot după Așăzământ, și eu mă voi folosi de munca lor, după rostirea pontului sau a învo(i)eli(i) ci a-și săvârși cu ei.

4-^{le(a)}. Eu voi fi slobod a începi, chear în eara² anului una mie opt suti cincizăci și nouă, tă(i)erea plutilor, precum și scoatirea butucilor, pentru lucrare(a) feresăilor în va[a]ra anului una mii opt suti șasăzici², den parchetul ci îmi voi însămna pentru anul întâi a posesii, fără a jâgni îteresul posăsorului actual pren întrebuiințarea oaminilor ci i-ar fi datori cu facirea de lemnării.

5-^{le(a)}. Lemnul pentru trebuința gospodăreștii iconomii, precum și pentru reperarea² acareturilor ci să găsăscu sau acelor ci aș ave(a) di nevoi(e) a mai faci pi ace(a) moșă(i)e îl voi pute(a) lua den păduri, osăbit di parchetul anual, di undi s-ar găsi pi ace(a) moșăe și me²-ar fi mai cu lesniri di a-l scoati, fiind însă cu privighieri și îngrijări a nu să faci părduri.

6-^{le(a)}. La întâmplari când moșăea s-ar înpresura de vreun megieși, rămân îndatorit a înconștiința îndată pi Dipartamentul Cultului și pi Administrațâe districtului.

7-^{le(a)}. Paza pădurilor va fi supt îngrijărea pădurarilor statorniciti astăzi de Departamentul Cultului, dintre lăcuiitorii mijlocași și codași, căroro voi fi datori a li da locurili di hrană după Așăzământ, fără a-i supăra întru nemicu.

8-^{le(a)}. Pentru păzire(a) dumneză(i)ești(i) slujbii la bisărica den satul Tarcăului, voi fi datori a da pi fiicari anu în priimire(a) preutului bisăricii câti patru ocă lumănări di ceară, două ocă tāmă(i)e, patru ocă un<t>¹¹dilemn, două merțâ grâu pentru prescuri i altile și douăzăci vedri ven². Iar sârviitorii cuviniți acestei bisărici vor fi socotiți întocmai după Așăzământul acuma lucrători.

9-^{le(a)}. Acareturili moșâi la întrare(a) me(a) în posesie au a mi să da cu catagrafie, și la ecspere(a)² contractului voi fi datori a li lăsa în stare(a) ci le voi pri[i]mi.

10-^{le(a)}. Părințâi ci să află pitrecători la Schitul Tarcăului nu au a fi întru nimica supărați di mine. Și locurili ci sânt dischisă sau s-ar mai dișchidi înpregiurul Schitului vor

fi, ca și astăzi, pentru trebuința părinților i a vitilor acelu Schit. Asămine(a), ei nu vor fi împedecați neci² di la luoaare(a) lemnului de foc, neci² pentru acel trebu(i)etori di acareturi Schitului și nici² di la orici fel de rocodeli¹⁶ pentru Mon(astirea) Pângărașii², pentru acel Schit și di vânzari.

11^{-le(a)}. Toată lemnăria tă(i)etă den topor și ferăsăi, ci la ecsperarea² acestui contract s-ar găsi fați pi moșă(i)e, voi fi slobod și neîmpedecat a o scoati , a o transporta și a dispoza di ea, precum interesul m-ar povățui.

12^{-le(a)}. Eu, în putere(a) acestui contract, rămân învoit chear² de acum a eczirza¹⁷ driturile ci mi să dau, precum interesul spiculi¹⁸ m-ar povățui, nu mai puțân di a-mi faci și pregătirili ci a-și cunoaști că m-ar înlesni în vremi mai cu folos ecsplo(a)tarea viniturilor acei moșăi, însă întrucât aceasta nu ar jâgni interesurili posesorului di astăzi, actual.

În aceste condiție mărginindu-să alcătuire(a) aceștii posesie², spre a ave(a) pravil<n>¹¹iceasca² valeditati, pentru siguranța mea(a), prin osăbetă jalbă, am rugat pe Giudecătoria competentă a o întări după legi și formi, drept cari s-au făcut două asămine(a) contracte, ci s-au dat unul la mâna altuea².

1858, luna fevr(uarie) 28.

<I>¹⁹scălit, Demitrie Neculau.

<pe *recto*-ul ultimei file a documentului, de a doua mână, cu al doilea tip de cerneală neagră, legalizarea:>

Giudecătoria țănutului Neamțului.

Contractul de față fiind supt adivărata iscălitură a dum(i)s(ale) com(i)s(ul) Demitrie Neculau, pe temeiul ceririi ci au făcut pren petiție înregistrată <cu>¹¹ no. ...²⁰ și a închierii din 1 a corentii luni mart(ie), să legalizază di Giud(e)c(ătorie), întrucât pri[i]vești adivărata iscălitură potrivit formilor, fiindcă însuși în seansă s-au înfățoșat.

Iscăliți:

Dimitrie Gheorghieadi căminari

Alecu Co<s>¹¹tinescu.

L(ocul) p(eceții) ț(inutului) N(eamț)²¹

D. Popovici,
Șăf, Lazariu.

No. 31.

1858 mart(ie) 1.

<de a treia mână, cu al treilea tip de cerneală neagră, nota:>

Pentru întocmai cu or(i)ginalul, 1859 no(i)emv(rie) 23.

<de a patra mână, cu al patrulea tip de cerneală neagră, semnătura:>

V(ar)n(ava) arhim(andri)t <m.p.>.

ANI, fond MCIP – Moldova, dosar 458/1860, f. 27r-29r, copie legalizată, c. neagră; pe verso-ul f. 29, sigiliul arhimandritului Varnava (având în câmpul sigilar un vultur, care ține în cioc

un spic de grâu și trei flori, iar în gheare câte o ramură de măslin), aplicat în ceară roșie, pe șnurul de ață albă ce închide fascicolul, precum și un sigiliu deteriorat, al Judecătoriei ținutului Neamț (?), aplicat în ceară roșie, pe un șnur ce închide fascicolul (**Fig. 1**).

¹ Ordinea literelor din această copie este cea a slovelor din alfabetul chirilic.

² Așa în text.

³ Forma slavonă pentru «și».

⁴ Din formula «întri altili» amintită mai sus, reiese că în acest contract de arendă nu a fost copiat și punctul «A» din hrISOVOL emis, prin intermediul Departamentului Cultelor și al Instrucției Publice, la 22 ianuarie 1858.

⁵ Așa în text pentru «dispune».

⁶ Așa în text pentru «vor».

⁷ Litera «î» este redată prin «i».

⁸ Copacii maturi și sănătoși, care produceau sămânță de calitate, potrivită pentru a face puiiți buni, necesari pentru a se regenera pădurea tăiată. În Bucovina, cuvântul «simiceri» se folosește pentru a desemna știuleții de prumb care sunt lăsați ca sămânță pentru cultura din anul următor.

⁹ Așa în text pentru «materialul».

¹⁰ Litera «â» a fost redată prin «a».

¹¹ Omis.

¹² După litera «g» ca prescurtare pentru cuvântul «g(albeni)» este pus și simbolul «#», care înseamnă tot «galbeni».

¹³ Așa în text pentru «întâiul».

¹⁴ Așa în text pentru «pive».

¹⁵ Cuvântul «aceasta» a fost scris deasupra rândului, de mâna care a scris copia.

¹⁶ Rocodele = obiectele de uz casnic, făcute de mână din material lemnos, precum împletiturile de nuiele, cofițe, coveți, linguri, rășchitoare, fusuri, furci de tors etc.

¹⁷ Așa în text pentru «exersa».

¹⁸ Așa în text pentru «comerț».

¹⁹ Rupt la șnuruirea dosarului.

²⁰ Loc lăsat necompletat.

²¹ Prescurtarea formulei «L(ocul) p(eceții) ț(inutului) N(eamț)» a fost scrisă într-un cerc făcut în partea de jos a foii.

Fig. 1. Sigiliul arhimandritului Varnava, în exergă, legenda: «Arhimandrit(ul) Varnava. 1844 avg(ust) 15».